

Ramon Aramon i Serra: filòleg, lexicòleg, lexicògraf

Per Joan MARTÍ I CASTELL

Catedràtic i primer rector de la URV

President de la Secció Filològica de l'IEC

1. *Estudis Romànics* i altres publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans

La dedicació d'Aramon en el terreny de les publicacions i els resultats concrets que hi assolí constitueixen un dels aspectes més destacables de la seva aportació al món científic de la filologia.

La importància cabdal que Aramon donava a les publicacions inclou un vessant remarcable. Amatent que es tingués ben en compte tot allò que s'havia produït d'important en l'àmbit de la filologia catalana, es dedicà amb intensitat a recollir la bibliografia essencial existent en aquest camp, i la revista *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* tragué a la llum una recopilació encara avui imprescindible per a una revisió diacrònica dels estudis de llengua i literatura: *Bibliografia de llengua i literatura catalana 1925-1934*.

Els fruits més eficaços i de major qualitat, els aconseguí a través d'una revista que ha esdevingut emblemàtica en la història de les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC): *Estudis Romànics (ER)*. Una empresa que resisteix sense dificultats la comparació amb les revistes de millor qualitat del món de la romanística. Un producte del tarannà d'Aramon, que deixa bocabadat qui coneix la realitat política en què es forjà. *ER* ha estat el símbol de vitalitat de l'IEC en uns moments en què hom el donava per inexistent. No pogué mantenir una periodicitat de

publicació regular, però si comptem que la revista aparegué des de 1947 fins al 1987 sota la cura d'Aramon i que hi sumà XX volums, la mitjana que en resulta és la de la periodicitat biennal, que no és poca cosa.

Cal recordar les aportacions que hi feren estudiosos de la categoria de Paul Aebischer, Rudolf Brummer, Ernst Gamillscheg, Iorgu Iordan, Gerhard Rohlfs, Walther von Wartburg, etcètera. El caràcter internacional que li sabé atorgar Aramon és immillorable. *ER* és, en suma, un miracle seu: un oasi esplendorós enmig del desert de la sorra dictatorial, que ofegava, que colgava la cultura i la ciència. *ER* era la nineta dels ulls de Ramon Aramon, i constitueix una de les proves fefaents més contundents i indiscutibles de la capacitat seva d'iniciativa i de direcció.

Agafat a l'atzar un volum, hi constatem la presència de les llengües següents: català, alemany, espanyol, portuguès, italià, francès i anglès; aquesta convivència lingüística és permanent i pràcticament tots aquests idiomes coincideixen en cadascun dels volums que dirigí Aramon.

Vull esmentar de manera particular la iniciativa que tingué de dedicar els números XII i XIII (Barcelona, 1963-1968 [1970]) a la memòria de Pompeu Fabra: *Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença*, amb aportacions de filòlegs de primera línia d'arreu del món, que hi empren, doncs, llur pròpia llengua: alemany (Rudolf Brummer, Friedrich Schürr, Wilhelm Giese, Michael Metzeltin, Veronica Leimgruber-Guth, Fristin-Angelika Müller, Joseph M. Piel, Rupprecht Rohr), francès (Gerhard Rohlfs, Jacques Allières, Iorgu Iordan, Yakov Malfiel, Paul Aebischer), occità (Robert Lafont), anglès (Tine Barrass); deixo d'esmentar les col·laboracions escrites en català; tots els treballs sumen quaranta-dos articles. Aramon en féu el *Prefaci* (I, p. XI-XVI), en què manifesta admiració i veneració pel Mestre i on es palesen les bones relacions

personals que van tenir ambdós. Com diu en aquest *Prefaci*, Aramon ofereix els estudis a “...l’estudiós que, amb una extraordinària sensibilitat lingüística i amb profunds coneixements científics, aconseguí de fer possible la recreació del català com a llengua literària i també com a llengua de cultura.” (I, p. XV).

ER esdevingué pont i ambaixadora de la nostra realitat al món de la investigació filològica, amb Aramon al capdavant; la internacionalització de la recerca adquirí una solidesa impensable i facilità uns contactes permanents que protagonitzà personalment el mateix Aramon, qui aprofitava la seva intervenció a la Unió Acadèmica Internacional i la seva participació regular a tots els congressos de filologia i de lingüística per estrènyer els lligams amb el món lliure i avançat. En aquest sentit, Ramon Aramon no solament despertà l’entusiasme per la llengua i la literatura catalanes entre els joves d’aquí, sinó que animà molts investigadors estrangers que hi dediquessin l’interès que mereix qualsevol llengua i literatura romànica.

* * *

Ramon Aramon era conscient que la tasca difícil que havia determinat que calia dur a terme podia restar en no-res si no es documentava. Per la qual cosa les publicacions foren per a ell una obsessió.

Juntament amb Pere Bohigas i Miquel Coll i Alentorn, l’any 1946 creà la Societat Catalana d’Estudis Històrics com a filial de l’IEC, de la qual fou president; Societat que s’ha de considerar el precedent immediat de la futura Societat Catalana de Llengua i Literatura. Fruits dels seus esforços foren el *Butlletí*, *Treballs* i els *Estudis d’Història Medieval*, que han restat com a testimoni per a la recerca en història, art, arqueologia, llengua i literatura. En el número I [1952] del seu *Butlletí*

es fa referència a la Mesa de la Societat, en què, entre d'altres, hi consten dos presidents honoraris: Pompeu Fabra –aleshores ja traspassat— i Puig i Cadafalch; el president, Ramon Aramon i Serra; els vicepresidents Pere Bohigas, Josep de C. Serra i Ràfols i Ferran Soldevila; i els membres honoraris: Salvador Galmés –llavors ja també traspassat—, Pere Bosch i Gimpera, Lluís Nicolau d'Olwer i Carles Riba; com a delegat de l'Institut hi figura Ramon Aramon. Per tal de poder copsar el caràcter heterogeni de la revista, en remarcaré alguns continguts d'aquest primer número: Puig i Cadafalch hi publica *Una miniatura del “Beatus” de Silos explicada per un costum de Ripoll* (p. 7-8); J. Vicens i Vives, *Els afers castellans de Joan II de Catalunya-Aragó* (p. 17-24); Serra i Ràfols, *Cinc lletres privades catalanes del segle XIV* (p. 25-31); A. M. Mundó, *Entorn de “Sancho el Mayor de Navarra”* (p., 33-42). S'hi transcriuen les actes de les sessions científiques del curs 1950-1951 (p. 59-74), en què hi ha intervencions també de caràcter i temes diferents, com el discurs de M. Coll i Alentorn *La llegenda de Guillem Ramon de Montcada* (p. 59); el d'A. M. Badia i Margarit *Els demostratius i els verbs de moviment en les llengües ibero-romàniques* (p. 61); el de J. M. de Casacuberta *Poesies juvenívoles de Jacint Verdaguer* (p. 63); el de J.-V. Foix *Alguns aspectes de la poesia moderna* (p. 66); el de C. Riba *Dues traduccions de Sòfocles* (p. 74). Hi consten les actes de vint-i-tres sessions, quinze de les quals presidides per R. Aramon; les altres, per F. Soldevila, J. de C. Serra i Ràfols i P. Bohigas. Les pàgines 75 a 79 estan dedicades a necrològiques, amb el títol *Els nostres morts* i en aquest primer número destaca una fotografia que ocupa tota la pàgina 75 del president honorari: *Pompeu Fabra (*1867-+ 1948)*; Aramon hi signa la necrològica d'E. Vallès (*1878-+ 1950) (p. 76-77), i P. Bohigas, la de S. Galmés (*1876-+ 1951) (p. 77-78). El darrer apartat és el que s'intitula *Crònica* (p. 79-115), en què es

fa esment d'activitats molt diverses: homenatge a J. Puig i Cadafalch, el Primer Congrés d'Estudis Clàssics, Noves revistes d'estudis romànics, La represa de "Els Nostres Clàssics", Els arxius locals de Mallorca, Miscel·lànies en honor de diversos erudits, Congressos, etcètera.

2. La segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra

Una de les obres més destacades en l'àmbit de la codificació que dirigí Aramon fou la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, que es publicà el setembre de 1954.

Remarco d'antuvi aquesta data, perquè l'estat espanyol hi vivia en un context dramàtic d'hegemonia d'una dictadura que no concedia res. Enmig d'un escenari miserable, Aramon actuà pensant en allò que considerà que era necessari de fer. Cap obstacle no l'aturà.

En *Advertiment* que Aramon hi escriví, hi subratlla sobretot la necessitat de poder disposar de l'estri lexicogràfic normatiu ja redactat; defineix la segona edició com "*una simple reimpressió de la primera, alliberada fins on ha estat possible de les errades que s'havien escapat en aquesta...*" (*Advertiment*. Dins FABRA, Pompeu: *Diccionari general de la llengua catalana*. Segona edició. Setembre de 1954. Barcelona, p. XIX). Però aquesta edició nova anava força més enllà de la reproducció de la primera i de les simples esmenes materials que s'hi esmunyiren. Hi ha modificacions substancials que afecten l'ortografia: per exemple, els canvis de *sofisme*, *odiern*, *hostiari* per les solucions correctes *sofisma*, *hodiern*, *ostiari* (op. cit., p. XIX). Alguns ja s'incorporaren en vida de Pompeu Fabra en la quarta edició de 1937 del *Diccionari ortogràfic*, com *tibar* per *tivar*, *gratuït* per *gratuit*, *fortuït* per *fortuit* (op. cit., p.

XIX); i encara molts d'altres que Aramon sabia que Fabra havia proposat abans de la seva mort l'any 1948, com, per exemple, *al·lot* per *atlot*, *destrossar* per *destroçar*, *leucòcit* per *leucocit*, *racó* per *recó*, l'imperatiu *vine* per *vina* (de *venir*) (op. cit., p. XIX); s'hi eliminen algunes formes ortogràficament dobles, com ara *boscall/buscall*, *tranquila/tranquil·la* (op. cit., p. XX), que es redueixen a una sola de correcta: *buscall*, *tranquil·la*; en canvi, s'hi deixen altres doblets gràfics, com *rere/rera*, *falcillot/falciot* o solucions amb gènere diferent, com *escarpre* masculí/*escarpra* femení, *esme* masculí/*esma* femení; s'hi admet *cervo* al costat de *cèrvol* (op. cit., p. XX); Aramon hi subratlla que l'ús literari s'encarregarà, si de cas, de la reducció a una sola unitat, tot demostrant que, en el seu sentit de la llengua, no hi havia cap infravaloració de l'ús real. S'hi marquen com a castellanismes lemes com *cabdill*, *oient*, *feligrès*, *mudèjar* (en lloc de *mudèixar*) (op. cit., p. XX). Altres canvis afecten la morfologia d'alguns mots, com, per exemple, *croat* *-a* per l'invariable *croata*, *immesurable* per *immensurable*, *ucraïnès* per *ucrainià* (op. cit., p. XIX). S'hi suprimeixen alguns mots i se n'admeten de nous, com *pirinenc*, *pòtol* (op. cit., p. XIX); i s'hi modifiquen algunes definicions.

Aramon hi fa referència de les persones que contribuïren al control de la revisió de les proves de la segona edició, revisió que dugueren a terme B. Bardagí i J. Miracle, que són, ultra ell mateix, els senyors Jordi Carbonell, Carles Riba i Joan Coromines (op. cit., p. XX). L'obra es tanca amb un *Suplement* (op. cit., p. 1759), en què es recull una llista de mots acceptats per la Secció Filològica (SF) després de la mort de Pompeu Fabra, entre els quals, per exemple, *aladre* 'arada', *amaluc* 'maluc', *ancestral* 'avial', *avanter* 'dels individus d'un grup, el que va davant', *bístia* 'bèstia, especialment la de càrrega', *coa* 'cua', *colp* 'cop', *cussa* 'gossa', *denou* 'dinou', *desset* 'disset', *devuit* 'divuit',

enganar ‘enganyar’, *faena* ‘feina’, *llivell* ‘nivell’, *qualcú* ‘algú’, etcètera (op. cit., p. 1759). Vull fer notar que en aquestes formes complementàries del *Diccionari* es fa palesa una sensibilitat pregona i generosa envers la variació. Finalment, hi ha una llista de fe d’errades, que corregeix uns quants errors detectats (op. cit., p. 1760-1761).

En suma de “*simple reimpressió*”, com modestament apunta Aramon, res. És una edició diferent, amb una tasca minuciosa i excel·lent de posada al dia; minuciosa i excel·lent, malgrat algunes reaccions enfurismades de Joan Coromines, que solament m’explico pel fet que hi hauria volgut tenir un protagonisme que no era possible des de la llunyania de l’exili.

La decisió de fer la segona edició de *Diccionari*, ultra les raons científiques i lexicogràfiques, tenia també una explicació acadèmica, institucional. Aramon volia que l’obra de Pompeu Fabra es vinculés encara més directament amb l’IEC. Puig i Cadafalch entenia aquest propòsit i s’hi sumà. Ambdós estaven d’acord que l’IEC havia d’actuar com a acadèmia de la llengua catalana i, doncs, que en el lèxic i també en la gramàtica se l’havia de reconèixer com l’única autoritat lingüística.

Amb ell, hi treballaren Francesc Torres i Josep Miracle per a les Oficines Lexicogràfiques i Montserrat Martí, Eduard Artells, Maria Riera Llorca, Jordi Carbonell i Enric Hernández Roig. Tanmateix, en l’*Advertiment*, Aramon destaca molt especialment l’assistència de J. Carbonell i l’assessorament de Carles Riba i Joan Coromines.

No es podria valorar adequadament la tasca de la segona edició del *Diccionari* si no la contextualizàvem històricament. En dos sentits principals: 1. Per raons dissortadament diferents, es repeteix la impossibilitat —encara!— de poder endegar el diccionari de l’IEC, que ja s’havia deixat de banda en decidir fer la primera edició d’un *Diccionari*

general, que era de necessitat social peremptòria: la situació política n'impedia el projecte i, doncs, com a molt —que era efectivament molt—, es podia pensar en una segona edició del *Diccionari Fabra*. 2. La dispersió obligada per l'ostracisme de Pompeu Fabra i de Joan Coromines, entre d'altres, com a conseqüència de la Guerra civil d'Espanya, obstaculitzà el treball en equip; hom pot imaginar les dificultats que suposà haver de discutir els distints parers lexicogràfics epistolament, amb poquíssimes connexions directes. Molts reculls de notes lexicogràfiques de Fabra es perderen enmig de les persecucions de què fou objecte. L'exili d'uns i la resistència des de dins d'Aramon és el que explica els fregaments personals, les incomprendions, les crítiques sense prou fonament, etcètera, que acompanyaren la labor.

Fabra era conscient que *Diccionari*, com tota la codificació lingüística, a més d'ésser un treball científicament impecable, havia aconseguit convertir-se en un referent de cohesió nacional; representava la culminació d'un procés de recuperació lingüística que situava la llengua catalana al mateix nivell que les altres. I Aramon ho sabia tant com Fabra mateix.

Ens consta que Joan Coromines aspirava a tenir el paper més destacat en aquesta edició, que s'estimava més altres correctors que no els triats i que considerava que s'havia de valorar especialment allò que ell proposava; però coneixem la seva personalitat i, doncs, no ens han d'estranyar més del compte els desacords que poguéu tenir i que en algun cas manifestà, encara que mai no deixà de reconèixer que la feina que encapçalava Aramon era excel·lent. Altrament, el concepte de llengua de l'un i de l'altre tampoc no era del tot coincident; Aramon no era tan permissiu com Coromines, com restà palès en els que foren els mots que provocaren major discòrdia *vídua/viuda*, *prendre/pendre* i *racó/recó*. Però hi ha raons que justifiquen la posició de cadascú:

Aramon entén més la realitat sociolingüística de la llengua que no pas Coromines; tocava més de peus a la terra directament implicada, perquè hi vivia; Coromines en tenia una visió filtrada pel seu peculiar imaginari.

López Llausàs, l'editor, també exiliat, decidí no deixar passar l'any 1954 per fer pública la segona edició del *Diccionari*, que, tot i que continuava essent una obra que es presentava com a personal de Fabra, quedava lligada a l'IEC, tal com es pretenia com a un dels objectius principals, mitjançant el *Prefaci* que signà Carles Riba en tant que president de la Secció Filològica (op. cit., p. XI-XVIII), que segueix al de Pompeu Fabra de la primera edició, que s'hi reproduïx escapçat, mutilat, i que precedeix a l'*Advertiment* de Ramon Aramon i Serra, que signà com a membre de l'IEC (op. cit., p. XIX-XX).

Més enllà de les polèmiques personals en circumstàncies tan terriblement adverses, allò que no pot dir ni Carles Riba en el *Prefaci* ni Ramon Aramon en l'*Advertiment* és la intervenció dels qui no foren col·laboradors de l'obra, sinó servidors de les tisores feixistes, que havien de podar allò que trobaven intolerable. Victòria Alzina publicà l'any 1990 un article molt il·lustratiu d'aquesta qüestió.

Així, l'entrada **català –ana**, a la primera edició, després de l'accepció 'Natural de Catalunya, pertanyent a Catalunya i als seus habitants', Fabra hi afegí dos exemples: *El poble català. La nació catalana* (op. cit., p. 360); a la segona edició s'eliminaren tots dos: ni poble ni nació catalans (op. cit., p. 356). Al lema **nacionalista**, a la primera edició Fabra hi escriví dos exemples: *Els nacionalistes catalans* i *Doctrines nacionalistes* (op. cit., p. 1183); a la segona edició en resta un de sol: *Doctrines nacionalistes* (op. cit., p. 1185); és a dir, els nacionalistes catalans han estat anorreats... L'article **generalitat** en la primera edició inclou l'accepció 'Govern de Catalunya' (op. cit., p. 903); a la segona

edició, aquesta accepció desapareix: s'ignora el govern de Catalunya (op. cit., p. 906). L'entrada **mosso**, en la primera edició té la locució *Mosso d'esquadra*, 'individu d'un cos armat al servei actualment de la Generalitat de Catalunya' (op. cit., p. 1174); a la segona edició, la nova realitat fa canviar la definició: 'individu d'un cos armat al servei actualment de la Diputació de Barcelona', i no hi ha cap referència a la Generalitat arrabassada (op. cit., p. 1176).

Ramon Aramon era conscient que havia d'acceptar retallades d'aquesta mena, però sabé valorar que, malgrat la censura imposada, era millor poder comptar amb aquesta segona edició, perquè oferia als catalans un instrument posat al dia, que els permetia l'ús correcte i unitari de la llengua escrita i literària. Altrament, la intel·ligència dels repressors no arribava a evitar contradiccions, que neutralitzaven relativament llurs imposicions. Així, per exemple, tot i que, com he dit, es féu desaparèixer l'al·lusió al poble i la nació catalans en el lema **català –ana**, en canvi, a l'entrada **catalanisme** no es canvià res; en les dues edicions s'inclou l'accepció 'Devoció a les característiques i interessos nacionals catalans' (primera edició, op. cit., p. 360; segona edició, op. cit., p. 356): hi subratllo, és clar, l'expressió *interessos nacionals catalans*.

La SF tan aviat com va poder, quan el context sociopolític ho permeté, s'afanyà a restituir justament bona part d'allò que s'havia eliminat. En el Ple del 21 de desembre de 1989 prengué l'acord de la "Reincorporació al *Diccionari general de la llengua catalana* de les supressions atribuïbles a la censura"; els casos de restitució estan recollits a *Documents de la Secció Filològica I*. Institut d'Estudis Catalans. "Biblioteca Filològica, XIX". Barcelona, 1990, p. 73-75. A part dels casos que ja he esmentat, es recuperen exemples com *Abjurà la seva fe republicana* (a **abjurar**: primera edició, op. cit., p. 5; segona

edició, op. cit., p. 5); *Acoblar tots els republicans en un partit únic*. *Acoblar totes les forces nacionalistes* (a **acoblar**: primera edició, op. cit., p. 20; segona edició, op. cit., p. 20); *Els adversaris de l'Església* (a **adversari** –**ària**: primera edició, op. cit., p. 38; segona edició, op. cit., p. 37); *Ens havem afiliat al partit nacionalista* (a **afiliar**: primera edició, op. cit., p. 44; segona edició, op. cit., p. 43); *El capità manà afusellar els presoners* (a **afusellar**: primera edició, op. cit., p. 47; segona edició, op. cit., p. 47); *Primer congrés internacional de la llengua catalana*. *Segon congrés de metges de llengua catalana* (a **congrés**: primera edició, op. cit., p. 453; segona edició, op. cit., p. 449); *Republicans federals* (a **federal**: primera edició, op. cit., p. 832; segona edició, op. cit., p. 834); *Un país independent* (a **independent**: primera edició, op. cit., p. 989; segona edició, op. cit., p.993); *La Lliga de Catalunya* (a **lliga**: primera edició, op. cit., p. 1070; segona edició, op. cit., p. 1074); *Catalunya és la pàtria dels catalans* (a **pàtria**: primera edició, op. cit., p. 1278; segona edició, op. cit., p. 1279); *L'esquerra d'una assemblea*, la part de l'assemblea que seu a l'esquerra del president, que componen els partits que propugnen innovacions, solucions radicals, dits *partits d'esquerra* (a **esquerre**: primera edició. P. 777; segona edició, p. 778-779); *Seguir (les doctrines de) Karl Marx* (a **seguir**: primera edició, p. 1533; segona edició, p. 1534). I es retornen solucions originals que havien estat mutilades: *Un govern monàrquic, republicà*, s'havia reduït a *Un govern monàrquic* (a **govern**: primera edició, op. cit., p. 919; segona edició, op. cit., p. 922); *Una manifestació republicana recorregué els carrers principals de la ciutat*, s'havia reduït a *Una manifestació recorregué els carrers principals de la ciutat* (a **manifestació**: primera edició, op. cit., p. 1105-1106; segona edició, op. cit., p. 1109); *Un diari òrgan del partit republicà* s'havia reduït a *Un*

diari òrgan del partit (a **òrgan**: primera edició, op. cit., p. 1234; segona edició, op. cit., p. 1235).

Ramon Aramon, qui hagué de suportar la segada de mots i d'idees per a la segona edició del *Diccionari Fabra*, pogué rescabalar-se de la ignomínia trenta-cinc anys després, com a membre actiu de la SF, a les reunions dels plens de la qual assistia regularment, i protagonitzar així el recobriment d'allò que havia estat circumstancialment furtat.

La segona edició del *Diccionari Fabra* era una prova eloqüent que l'IEC existia *de facto*. I si *eppur' si muoveva* era perquè rere i davant seu hi havia Ramon Aramon.

3. Els *Fulls Lexicogràfics*

Ramon Aramon, superat l'objectiu difícil de la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, volgué mantenir-ne l'actualitat sense haver d'esperar anys per a fer-ne reimpressions o per a preparar-ne una tercera edició. I ideà el sistema de l'edició dels *Fulls Lexicogràfics*, que consistia en papers breus (plecs de quatre o vuit fulls) on s'incloïen les novetats lèxiques del *Diccionari*. Es publicaren des de 1962 i es distribuïen gratuïtament. Eren especialment útils, perquè actualitzaven amb promptitud el contingut de la segona edició, amb la inclusió de noves entrades i noves accepcions, i amb les modificacions pertinents de les definicions dels lemes que s'hi havien fixat; per això tenien una gran acceptació, especialment entre els estudiants i els professionals de la llengua. La revista *Serra d'Or* i el Butlletí Interior Informatiu d'Òmnium Cultural se'n feien ressò.

La feina lexicogràfica que implicava l'elaboració dels *Fulls* no fou exclusiva de la SF. La Societat Catalana de Biologia també n'editava, en

un treball en sintonia amb la SF, amb qui compartien el rigor i l'oportunitat. En el primer número, hi llegim la declaració següent que hi fa la Comissió de Lexicografia:

“L’any 1936 aparegué el *Diccionari de Medicina* patrocinat pel generós mecenatge del qui fou il·lustre cirurgià Manuel Corachan. Redactat per biòlegs i filòlegs, recollí tot el tresor del vocabulari popular referent a la biologia i tot el vocabulari tècnic vigent en aquell moment.

La guerra civil, que esclatà tot seguit, impedí l’arribada del Diccionari Corachan a mans de tots els qui s’hi interessaven però, ni que hi hagués arribat, avui no resoldria tampoc tots els problemes lexicogràfics del qui escriu sobre Biologia en Català, perquè, durant els vint-i-set anys transcorreguts, són moltes les paraules que han aparegut per a designar conceptes nous.

Per això la Comissió de Lexicografia de la S.C.B. considera necessari de redactar i de difondre periòdicament uns fulls on sigui fixada la grafia dels mots que no figuren en el Diccionari Corachan i es recordi la d’altres mots d’ús corrent i que difereix de la grafia pròpia de les llengües més pròximes.

La Comissió agrairà i procurarà de resoldre totes les qüestions lexicogràfiques que li seran proposades.” (1965).

Simultàniament, Josep Miracle preparava fitxes de formes que podien incorporar-se al *Diccionari*, però no tingueren el caràcter normatiu que s’atorgà als *Fulls*, els quals eren aprovats per la SF i tenien, doncs, naturalesa preceptiva.

Ramon Aramon també sol·licitava a col·laboradors externs, generalment estudiants i professors universitaris, que elaboressin propostes per al *Diccionari*.

Tot plegat sumava una activitat lexicogràfica sorprenent, la qual ultrapassava la reflexió sobre el lèxic comú i atenyia a la terminologia d'especialitat. Es treballà en comissió, dirigida pel mateix Aramon, de persones que tenien relacions directes o indirectes amb l'IEC, el nom de les més destacades i assídues coneixem: Jordi Carbonell, un estudiós en qui Aramon diposità una confiança plena; la seva esposa Hortènsia Curell; Carles Domingo; Josep Ibàñez; Aalbert Jané; Josep Llobera i Ramon; Manuel Miquel i Planas; Jordi Mir; Josep Moran; Jaume Vallcorba; etcètera. Era imprescindible que la llengua catalana no perdés els recursos posats al dia per a expressar-se en qualsevol registre i per a poder ésser emprat com a instrument dels llenguatges científics de totes les branques del coneixement. L'IEC s'havia de conèixer arreu mitjançant estudis redactats en català de totes les àrees del saber.

4. Ramon Aramon i la *Gran Enciclopèdia Catalana*

Lligada estretament amb la tasca lexicogràfica constant que ocupà Ramon Aramon està la seva intervenció en el projecte de la *Gran Enciclopèdia Catalana*. Una altra empresa especialment singular en un país subordinat i perseguit.

Rere la voluntat de la transmissió del saber a partir d'una visió des dels Països Catalans, hi bategà amb igual interès la d'apostar per ampliar substancialment sia les formes que apareixien en el *Diccionari* sia les definicions, mitjançant la descripció enciclopèdica dels mots. En aquesta línia de normalització i normativització lingüístiques, cal remarcar la tasca de fixar l'ortografia dels noms propis i la de la transliteració dels que són d'origen estranger. És a dir, una feina en el

camp de l'onomàstica que mai no s'havia assajat encara de manera sistemàtica i general.

Ramon Aramon fou la persona sol·licitada, des de la direcció que duia Jordi Carbonell, perquè en fos el principal assessor lingüístic, pels seus coneixements i la seva experiència en la lexicografia i en la història nacional lingüística i cultural.

En el primer volum de l'any 1970 hi consten: Director: Jordi Carbonell, professor dels Estudis Universitaris Catalans. Assessor lingüístic: R. Aramon i Serra, membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Comitè editorial: Responsable de l'edició: Max Cahner; Ramon Bastardas, Jordi Carbonell; secretari: Josep M. Ferrer. Assessors generals: Francesc de B. Moll, membre de l'Institut d'Estudis Catalans; Manuel Sanchis Guarner, membre de l'Institut d'Estudis Catalans; Joan Hernández i Mora, catedràtic de l'Institut de Maó; Joan Fuster, escriptor; Josep M. Llompart, escriptor.

Aramon coneixia com ningú el projecte que l'IEC tenia pendent d'elaborar un gran diccionari de la llengua catalana. La redacció de l'*Enciclopèdia* en podia ésser parcialment la realització. És veritat que alguns membres de l'IEC preferien que la corporació es deslligués dels projecte. Aramon tenia una altra visió de l'oportunitat i no dubtà a comprometre-hi tots els esforços de què fou capaç.

En un altre sentit, la feina de preparació de l'*Enciclopèdia* esperonà particularment la SF per tal de posar al dia el lèxic d'especialitat i alhora fou un al·licient per a les Oficines Lexicogràfiques. Podem dir que, sobretot a partir de quan Jordi Carbonell esdevingué membre numerari de l'IEC l'any 1972, hi hagué una retroalimentació entre les tasques per a la redacció de l'*Enciclopèdia* i les que té encomanades la SF en el terreny de la lexicografia i l'onomàstica.

5. Ramon Aramon i Serra, el mestre, el col·lega, l'amic, el patriota

Les institucions, per dignes i per tradicionals que siguin, no subsisteixen mai per si mateixes ni mai no podem assegurar que tenen garantida del tot llur continuïtat, encara que s'hagin consolidat per llur transcendència, per llurs obres, per la categoria de llurs components.

L'IEC es fundà l'any 1907 per tal de fer realitat allò que s'havia explicitat plebiscitàriament en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana un any abans: contribuir a la reconstrucció nacional mitjançant la recuperació de la llengua catalana, per tal que en fos l'instrument de comunicació en tots els registres.

Per a Enric Prat de la Riba la necessitat de retornar a l'ús habitual del català tenia un significat inequívoc: revifar la consciència de col·lectiu. Ni per a Prat de la Riba ni per a Pompeu Fabra la restitució de la llengua pròpia no era solament una qüestió moral i sentimental; era sobretot un requisit per a superar l'alienació a què havien sotmès els Països Catalans; per a tornar a llur identitat arrabassada; era, en suma, un fet elemental de justícia i de dret.

* * *

Ramon Aramon i Serra nasqué l'any 1907, el mateix en què es constituí l'IEC. Tot un presagi, una premonició. Dues llavors, l'una personal i l'altra institucional, que brotaren ensems i que havien de convergir en una fusió esponerosa.

Solament hi ha una explicació per a entendre com ha estat possible que l'IEC hagi pogut subsistir des de la seva creació sense la desaparició que es proposaren Primo de Rivera, primer, i Franco,

després: la decisió insubornable d'homes com Ramon Aramon a resistir. La retirada dels ajuts i les subvencions, la persecució contra tot allò que es considerava que lesionava la unitat inventada d'una Espanya fictícia no pogueren abatre llur fortalesa. Hi hagué períodes llargs de vida precària, però mai no s'aturaren els batecs de l'IEC, gràcies als qui s'havien compromès a treballar pels principis fundacionals. L'IEC va tenir sempre al capdavant Ramon Aramon, en conjuntures diverses, sense renunciar ni un bri als objectius que han justificat i que encara avui justifiquen la institució. Hi exercí de secretari general des de l'any del seu ingrés, l'1 de maig de 1942, fins al 1989, i de secretari honorari des de 1989, fins que ens deixà, l'any 2000. Amb una dedicació i una capacitat insòlites per a esquivar els obstacles, fou la base sobre la qual recolzava l'IEC en els anys més durs del franquisme. Pompeu Fabra descobrí de seguida la preparació d'Aramon i el reclamà com a tècnic de les Oficines Lexicogràfiques de la SF, on estigué colze a colze amb Joan Coromines. Puig i Cadafalch el proposà com a secretari general de l'IEC, de seguida que en fou elegit membre i se'l designà per al càrrec per unanimitat.

Aramon s'identificà tant amb l'IEC, que n'esdevingué la personificació: ell fou l'IEC, tant com l'IEC era sobretot ell. No vull dir solament que no se'n pugui parlar sense parlar ensems de Ramon Aramon; és que segurament ja no n'hauríem parlat mai més, si no l'hagués salvat de l'anorreament.

En un context que obligava a una existència virtual, intangible, Aramon tingué cura dels fonaments per deixar-nos-els intactes respecte al que eren l'any 1907. I el miracle aconseguí fins i tot que no perdés les relacions internacionals, la projecció exterior, que tant preocupava a Enric Prat de la Riba.

El caràcter peculiar, murri, diplomàtic d'Aramon li permeté una resistència pacífica i pacient, que esquivava l'opressió, que vorejava hàbilment la censura. Era convincent i imprevisible, per la qual cosa, també desconcertant. El seu tarannà encobria, tanmateix, el risc personal que acceptava de córrer; no donava cap importància a la seva valentia; actuava amb una naturalitat aparent que deixava perplex; aconseguia impossibles, gràcies a una flegma no britànica, sinó germànica.

Aramon s'imposà i aconseguí interioritzar la convicció que l'IEC, malgrat les maltempsades, havia de continuar complint les seves funcions, com si l'entorn fos tot altre que no era. La tenacitat d'Aramon féu infranquejable l'IEC.

Ramon Aramon nasqué i visqué amb l'IEC, i hi deixà fins el darrer respir de la seva vida d'estudiós. L'IEC avui és gràcies a ell.

Si la llengua catalana, tot i estar encara sotmesa i dominada per l'espanyola, compta, en canvi, amb instruments, obres publicades de qualsevol gènere, sistemes per al seu estudi, és perquè homes com Pompeu Fabra i Ramon Aramon saberen endreçar-la amb una gosadia incommensurable.

Aramon era una persona particularment extrovertida. Necessitava estar en companyia i parlar. Possiblement el fet d'haver hagut de patir les represàlies com a docent universitari el féu sentir aïllat, amarat d'una solitud injusta, cruel.

Un dinar discret, però confortable era el millor preludi de la tertúlia; un cafè, també en condicions contextuais de tranquil·litat. Un escenari qualsevol esdevenia una aula, en què, sense els formalismes escolars, els qui l'escoltàvem apreníem des de les beceroles fins a les qüestions més envitricollades de la filologia catalana. I ens hi posava deures. Ramon Aramon procurava convèncer-nos perquè ens comprometéssim amb la recuperació nacional.

El tracte amb els estudiants era deferent, ultra que afable; semblava que tots fóssim grans experts; evidentment que no ho érem, però la seva manera de sobrevalorar les nostres inquietuds plenes de defectes, ens feia constants i ens millorava progressivament. Aramon, especialment rigorós amb si mateix, era, en canvi, especialment tolerant i benèvol amb els seus deixebles. La seva condescendència era, no gensmenys, controlada; permetia pretensions limitades, però mai no acceptava la frivolitat o l'error.

* * *

Vull cloure aquesta exposició amb l'exaltació de Ramon Aramon i Serra, l'home, l'estudiós defensor de causes nobles aparentment perdudes; tossut, enter. Qui deia sempre allò que creia que havia de dir, ratllant i fins i tot sobrepasant la discreció dels qui són poc decidits, dels qui prefereixen amargar-se de les dificultats.

Les seves raons, les polítiques i les científiques, les defensava amb ponderació i serenitat, cosa que no en llevà gens de convicció ni de contundència. Somreia francament; és la imatge que més fàcilment em ve a la memòria: el rostre amable, la mirada plena de sinceritat, sornegueria, vivacitat; intermitentment, a la mà o a la boca, el toscà, immancable com el barret quan era al carrer.

En un temps en què la universitat oficial no era sinó la reunió de mediocritats lamentables amb poquíssimes excepcions, Aramon construï una mena d'universitat alternativa en el si de l'IEC.

Les misèries humanes, que se centren sovint en les enveges i els recels, el tocaren de prop; però hi sabé estar molt per damunt. Algun filòleg il·lustre, més d'un, es queixava de no haver estat nomenat membre de l'IEC abans que Ramon Aramon, tot afegint sense cap rubor

que la seva labor com a lexicògraf superava la d'ell. Puig i Cadafalch sabé donar la resposta exacta que mereixia aquesta arrogància: si l'IEC encara era viu, era gràcies al treball de Ramon Aramon, tant el treball polític com el treball científic. Aramon, en efecte, fou l'única persona que estigué totes les hores del dia al peu del canó de la institució i ell coneixia més que ningú què convenia en cada moment, què era possible i necessari, al marge que hom estigués o no d'acord amb les seves opinions i decisions.

Maria Aurèlia Capmany, qui era més aviat crítica respecte a les funcions de l'acadèmia de la llengua catalana, afirmava, en canvi, amb una claredat que esborrona aquestes paraules dedicades a Ramon Aramon i Serra:

“En un país com el nostre, que tendim, per vici de segles, al lament i a la llàgrima, era de veure com Ramon Aramon es movia en el pis esquifit de la Gran Via com si li haguessin concedit provisional estatge al Palau Major. No parlaré dels sacrificis quotidians que això comporta, perquè sé que a ell no li agrada, però sí que vull dir de passada que ser pobre, que fer una feina no remunerada, no era gens ben vist en la depauperada Barcelona que es refeia cuita-corrents de les ferides de la guerra. En aquella societat malalta de vergonya i submissió, Ramon Aramon havia decidit que la normalitat era ell i el seu petit entorn [...] L'Institut d'Estudis Catalans continuava, doncs, dictant la norma amb un doble sentit, no sols perquè tenia la clau de volta de la llengua i de la seva cultura, sinó perquè existint demostrava que la anormalitat era la prepotència dels vencedors.”

Ramon Aramon tingué paciència a cabassos; altrament hauria abandonat la nau en què s'embarcà davant els retrets durs i gratuïts dels qui, des de

la llunyania estant, pontificaven i el censuraven, i davant les adversitats permanents d'una realitat immediata insuportable, per la duresa del totalitarisme amarat d'odi i hostilitat contra el nostre poble. Ramon Aramon aguantà de valent també gràcies a saber estar per damunt de les petiteses que no tenien res, absolutament res a veure amb la grandesa de l'obra que s'imposà de tirar endavant.

Ramon Aramon i Serra nasqué amb l'Institut d'Estudis Catalans i a l'Institut d'Estudis Catalans dedicà tota la seva vida. Però no debades, perquè és per ell que avui encara som aquí; és per ell que l'obra de redreçament de la llengua catalana que s'inicià en la primera meitat del segle passat es pogué salvà i mantenir viva fins als nostres dies. Sense el lliurament sense condicions de Ramon Aramon la reculada hauria estat tan gran, que hauria esdevingut fatalment irreversible.

Tot l'honor a Ramon Aramon i Serra!

Bibliografia

-AADD: *Ramon Aramon i Serra. Sessió en memòria. Sala Prat de la Riba. 30 d'octubre de 2000.* Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 2001.

-AADD: IEC. *L'Institut d'Estudis Catalans. 1907-2007. Un segle de cultura i ciència als Països Catalans*. Barcelona, 2007.

-ALSINA I KEITH, Victòria: *La censura en el Diccionari general de la llengua catalana*. Dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XX (1990). Miscel·lània Joan Bastardas/3*. Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Anglo-Catalan Society. Associazione Italiana di Studi Catalani. Deutsch-Katalanische Gesellschaft. North American Catalan Society. Fundació Congrès de Cultura Catalana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1990. P. 203-209.

-ARAMON I SERRA, Ramon: *Advertiment*. Al *Diccionari general de la llengua catalana* (FABRA, Pompeu), segona edició. Barcelona, 1954, p. XIX-XX.

-BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric: *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Volum I. 1907-1942*. Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LVII. Barcelona, 2002.

-BALCELLS, Albert; IZQUIERDO, Santiago; PUJOL, Enric: *Història de l'Institut d'Estudis Catalans. Volum II. De 1942 als temps recents*. Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXXII. Barcelona, 2007.

-*Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. I: 1952*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 1953.

-*Estudis de lingüística i de Filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença. I. Estudis Romànics, publicats a cura de R. Aramon i Serra, Membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Volum XII.* Institut d'Estudis Catalans, 1963-1968. Barcelona, 1970.

-*Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença. II. Estudis Romànics, publicats a cura de R. Aramon i Serra, Membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Volum XIII.* Institut d'Estudis Catalans, 1963-1968. Barcelona, 1970.

-FABRA, Pompeu: *Diccionari general de la llengua catalana.* Llibreria Catalònia. Barcelona, 1932.

-FABRA, Pompeu: *Diccionari general de la llengua catalana.* Segona edició. Barcelona 1954.

-*Gran Enciclopèdia Catalana.* Barcelona. Des de 1970.

-MARTÍ I CASTELL, Joan: *Institut d'Estudis Catalans: Del Dictamen acord de 1907 als Estatuts de 2001.* Institut d'Estudis Catalans. Publicacions de la Presidència, 14. Barcelona, 2002.

-*Reincorporació al Diccionari general de la llengua catalana de les supressions atribuïbles a la censura (acord del dia 21 de desembre de 1989).* Dins *Documents de la Secció Filològica. I.* Institut d'Estudis Catalans. Biblioteca Filològica, XIX. Barcelona, 1990.

